

zemalja lišenih konstitucionalne političke kulture da se brže modernizuju koristeći silu. Teror "razvojnih diktatura" ne pravda se samo ideologijom nego i religijom i nacionalizmom. Zaključci CKK u tom pogledu nisu plodni za razvijanje dovoljno diferenciranog uporednog okvira za istraživanje autoritarne vlasti. U teorijskom pogledu njihov napor za uključivanjem u objašnjenje prakse socijalizma istorijskih procesa različite trajnosti i ritma, zatim međudejstva ideoloških sadržaja i političke kulture prostora, kao i raskola između namera vrha i aktivnosti osamostaljenih organa vlasti (donekle vidljiv u glavnim prilogima CKK) upadljivo je nepodudaran sa isključivim i jednosmernim zaključcima. Uočavanje više činilaca pretežno je verbalno, jer je početna pretpostavka sprečila višeslojno zaključivanje.

Obrazac političkog sećanja koji nameće CKK manje relativise holokaust, a više ostale žrtve, upravo one koje hoće da pokaže. To CKK čini poričući njihovu istorijsku posebnost (od Kambodže do DDR-a sve su žrtve iste vrste). To je "glajhšaltovanje" žrtava. CKK je pokušaj da se jedan univerzalnoistorijski zločin nadmaši "drugim još univerzalnijim", praćen vrlo problematičnim zaboravljanjem onoga što razlikuje kineskog studenta od istočnoberlinskog izbeglice, kubanskog intelektualca od ukrajinskog seljaka. Preambiciozna namera mogla se ostvariti jedino hazardnim uopštavanjem Ratlent čak sumnja da je najbolji način razmišljanja o zlu popis žrtava jer pojedinačna smrt jeste tragedija, a smrt miliona je statistika. Najbolji način za razumevanje svakog terora je sećanje pojedinačnih žrtava. A najbolji način za objašnjenje terora u socijalizmu je sociološkoistorijski pristup (rekonstrukcija zbivanja i ocena funkcije trajnijih procesa), koji pretpostavlja razmatranje svih činioca i procenu rivalskih hipoteza.

Kada se međutim na osnovi selektivnih izvora pribegne apstrakciji broja ostaje "pouka" i poruka CKK da nam između nacizma i komunizma u budućnosti preostaje samo liberalna demokratija, kao ogoljeni skor jedne aritmetičke konstrukcije. Uprkos novim i zanimljivim zapažanjima CKK je ipak dokaz da za mnoge istoričare prošlost nije ključ za razumevanje sadašnjosti, već su potrebe sadašnjice ključ za preradu prošlosti.

5. Istorijsko-društvena kritika teorija o totalitarizmu.

U misli o politici 20. veka teorije o totalitarizmu (u daljim navodima TOT) spadaju u tzv. super teorije po opštosti pristupa, raširenosti i uticajnosti. Svaku super teoriju čini skup srodnih učenja i opštih proverljivih pretpostavki. Strukturu svake super teorije čini: (1) tvrdo jezgro, tj. skup postulata kao najopštijih stavova koji se ne mogu napustiti a da se ne dovede u pitanju teorija u celini, i (2) prateće teoreme koje se mogu modifikovati radi usavršavanja osnovne teze. Tvrdo jezgro svih verzija TOT čini postulat o fundamentalnoj srodnosti ili istovetnosti fašističkih i socijalističkih sistema koji pripadaju istom rodu, različitom od drugog, tj. pluralističke demokratije. Prateće teoreme čine različite definicije obima osnovnog pojma (u statičko-tipološkoj ili idejnoistorijskoj verziji) i pravci njegove primene. Istraživačka tradicija TOT obuhvata raznorodno obrazložene pokušaje tipološkog poistovećivanja fašizma i socijalizma, a katkad i njegovog istorijskog utemeljenja. Opštost istraživačke tradicije, pojmovni kontinuitet i normativni elementi obezbedili su tradiciji TOT trajnost, za razliku od pojedinih TOT koje se modifikuju ili napuštaju. Svaku teoriju treba procenjivati nezavisno od istraživačke tradicije čiji su deo, ali treba imati na umu i uticaj opšteg idejnog nasleđa. Premda su raznovrsne verzije TOT kritikovane, opovrgavane ili čak napuštane njeni postulati ostali su kruti. U svakoj istraživačkoj tradiciji postoje